

ПРИНЦИП НЕЗАМКНЕНОСТІ У СИНЕРГЕТИЦІ ПЕРЕКЛАДУ

М. С. Дорофєєва, канд. філол. наук, доцент

*Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
бул. Шевченка, 14, м. Київ, 01004, Україна*

E-mail: margarita_dorofeeva@hotmail.com

У статті розглянуто реалізацію універсального синергетичного принципу незамкненості у спеціальному перекладі. На матеріалі німецькомовного фрагмента спеціального тексту адміністративно-ділового дискурсу та його множинних перекладів українською мовою встановлено точки незамкненості системи спеціального перекладу. Проаналізовані особливості вербалізації точок незамкненості зовнішнього рівня системи у перекладному тексті. В результаті порівняльно-перекладацького аналізу виявлено фактори порушення інваріанта перекладу і запропоновано шляхи мінімізації перекладацьких помилок.

***Ключові слова:** принцип незамкненості, синергетика перекладу, система спеціального перекладу (ССП), зовнішній рівень самоорганізації, інваріант перекладу.*

Етапи Становлення системи самоорганізації, тобто процесуальні аспекти її розвитку та життєдіяльності, визначаються трьома породжувальними і двома конструктивними методологічними принципами синергетики. Серед них слід назвати принципи нелінійності, нестійкості, динамічної ієрархії та принцип спостереження. Поряд із названими принципами важливу роль для функціонування системи спеціального перекладу відіграє *незамкненість*. З погляду синергетики даний принцип можна ототожнити з поняттям дисипації – обміном системи інформацією та енергією з навколишнім середовищем.

Універсальні принципи самоорганізації надскладних соціальних систем залишаються практично недослідженими в теорії перекладу. Незважаючи на потужну вітчизняну школу лінгвосинергетики, представлену цілою низкою робіт останніх років [1-4], слід зазначити, що синергетична методологія перекладознавства досі залишається у зародковому стані. Даний факт зумовлює **актуальність** пропонованої розвідки.

Об'єкт дослідження складає принцип незамкненості системи спеціального перекладу на зовнішньому рівні її самоорганізації.

Предмет розвідки формують особливості відтворення точок незамкненості зовнішнього рівня системи у перекладному тексті.

Мету роботи складає аналіз вербалізації принципу незамкненості у системі спеціального перекладу. Заявлена мета передбачає розв'язання декількох конкретних **завдань**: 1) розглянути основні поняття категорійно-поняттєвого апарату синергетики спеціального перекладу; 2) охарактеризувати принцип незамкненості як один із породжувальних принципів аутентичної синергетики загалом та синергетики перекладу спеціальних текстів зокрема; 3) проаналізувати випадки незамкненості зовнішнього рівня системи спеціального перекладу та їхнє відтворення на конкретних прикладах; 4) визначити фактори порушення та/або втрати домінанти перекладу.

Матеріалом для аналізу було обрано фрагмент німецькомовного Кодексу ділової етики університету імені Карла і Франца м. Грац (Австрія) [14] та один із варіантів його перекладу українською мовою, виконаний учасником семінару підвищення кваліфікації для перекладачів у місті Києві під егідою Австрійського культурного форуму, Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Австрійської академічної служби обміну. З метою порівняльного

аналізу і оцінки результатів були залучені також окремі перекладацькі рішення інших виконавців перекладу в межах семінару.

Розмірковуючи про принцип незамкненості, В. Г. Буданов справедливо зауважує: хоча в природі всі системи є тією чи іншою мірою незамкненими, першою в історії класичною ідеалізацією об'єкта наукового пізнання стало уявлення про нього як про замкнену, ізольовану систему, що не взаємодіє з іншими тілами [5, с. 56]. З нашого погляду, уявлення про об'єкти дослідження як про замкнені системи цілком узгоджуються з розумінням об'єкта в межах класичного типу наукової раціональності, який виділяє академік В. С. Стьопін [6, с. 325]. Слід підкреслити, що з точки зору фізики замкнена система завжди рухається у напрямку своєї руйнації, оскільки за другим законом термодинаміки ентропія системи або зростає, або залишається постійною величиною. Таким чином, у замкненій системі хаос не зменшується, а навпаки, з плином часу буде лише зростати, порядок поступово зникає, а сама система приречена до загибелі [5, с. 57].

Втім, живі біологічні організми та соціальні системи за своєю природою не належать до замкнених об'єктів, оскільки знаходяться в процесі постійного обміну енергією з іншими системами. Тому біологічні та соціальні системи мають можливість зменшувати ентропію, переходячи від фази хаосу до порядку. Можна стверджувати, що саме онтологічна ознака відкритості сприяє розвитку та самоорганізації таких систем.

На нашу думку, переклад становить типовий зразок надскладної відкритої соціальної системи, поряд із мовою, дискурсом, історією та культурою. Система перекладу, так само, як всі інші згадані системи, має свої одиниці виміру: атрактори та репелери. *Атрактор* системи перекладу в широкому значенні ми ототожнюємо з метою міжкультурної комунікації, тобто досягненням порозуміння між різномовними адресантом оригіналу та адресатом перекладу. У вузькому значенні атрактором стає інваріант (домінанта) перекладу конкретного тексту як фактор досягнення мети комунікації.

У свою чергу, інваріант перекладу містить конкретний тип інформації оригіналу, релевантний для відтворення у перекладі – у термінології Р. К. Мін'яра-Белоручева, інформацію, призначену для передачі [7, с. 36; 8, с. 61]. Наприклад, для науково-технічних текстів таким інваріантом виступає дискурсивно-фахова інформація.

Поняття *репелера* ми розуміємо як обмежувальний фактор для розвитку та життєдіяльності надскладної системи у фазі її Становлення. Так, типовими *об'єктивними репелерами* для системи спеціального перекладу можуть виступати граматичні норми мови перекладу, жанрово-стилістичні конвенції оформлення конкретного виду тексту (норми фахового цільового дискурсу), вимоги замовника перекладу, ступінь інформованості адресатів про предмет повідомлення, тобто інформаційний запас цільової аудиторії. Серед *суб'єктивних репелерів* слід назвати насамперед ступінь сформованості перекладацької компетенції та її конкретних підвидів: мовної, дискурсивно-фахової, комунікативно-прагматичної, дослідницько-пошукової компетенцій.

В плані синергетики принцип незамкненості реалізується у відкритості системи. Для перекладу відкритість означає можливість двостороннього обміну інформацією з навколишнім середовищем та наявність зворотного зв'язку між внутрішнім та зовнішнім рівнями системи спеціального перекладу. Принцип незамкненості становить частину синергетичної методології дослідження системних об'єктів.

На думку В. Г. Буданова, незамкненість зумовлює два напрями еволюції системного об'єкта. По-перше, вона сприяє самоорганізації Буття системи у формі існування стабільних нерівноважних структур макrorівня, тобто визначає відкритість макrorівня по відношенню до мікрорівня за наявності фіксованих керувальних параметрів. По-друге, відкритість надає змогу для самоорганізації Становлення системи, а саме – можливості зміни типу нерівноважної структури, а

також зміни типу атрактора, тобто маркує відкритість макрорівня по відношенню до мегарівня керувальних параметрів системи [5, с. 57].

У синергетиці перекладу реалізація принципу незамкненості відбувається через подвійне входження рівнів системи один до одного. З одного боку, об'єктивні та суб'єктивні репелери, що становлять параметри макрорівня системи (дискурсу), обмежують відтворення інваріанта перекладу на мікрорівні (в перекладному тексті). З іншого боку, макрорівень цільового дискурсу також може змінюватись під впливом керувальних параметрів мегарівня, тобто об'єктивних репелерів історії, культури і ноосфери. Відтак, результат перекладу спеціального тексту на мікрорівні системи завжди залежить від обмежувальних факторів макрорівня дискурсу.

Водночас відкритість макрорівня по відношенню до мікрорівня системи викликає феномен множинності спеціального перекладу, незважаючи на те, що така множинність суперечить інваріантові перекладу спеціальних текстів.

Наведемо приклади реалізації принципу незамкненості системи спеціального перекладу, акцентуючи увагу на точках незамкненості зовнішнього рівня самоорганізації у перекладному тексті. З цією метою скористаємось фрагментом спеціального тексту, що належить до адміністративно-ділового дискурсу в галузі освіти, та одним із варіантів його перекладу.

Текст оригіналу супроводжувався конкретним перекладацьким замовленням-інструкцією: *Angenommener ÜS-Auftrag: Die Universität Graz lässt ihren „Werte- und Verhaltenskodex“ in mehrere Sprachen übersetzen (зінотемичне перекладацьке замовлення: університет міста Грац доручив перекласти свій «Кодекс ділової етики» різними мовами).* Таким чином, наведена інструкція слугувала необхідним контекстом для доперекладацького аналізу оригіналу, що мав допомогти встановити компоненти комунікативної ситуації, до якої належить вихідний текст. Отже, розглянемо запропонований фрагмент оригіналу (1) [14] та перекладацьку версію (1.1):

1. *Querschnittsmaterie Gleichstellung*

*Chancengerechtigkeit ist als Norm selbstverständlich und im **Konsens** der Universitätsmitglieder verankert.*

*Handlungsrelevanz bekommt dieser Konsens erst, wenn den Faktoren proaktiv entgegen gewirkt wird, die die gerechte Verteilung von **Zugangs- Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen** begrenzen; seien es nur auf bestimmte **ForscherInnencharaktere abgestimmte Interaktionen** oder Verfahrensweisen, die indirekt Privilegien für bestimmte Gruppen bedeuten.*

Das Ziel ist ein Umfeld, in dem Menschen mit unterschiedlichen gesellschaftlichen Hintergründen zur Wissenschaft und den

1.1. *Рівноправність як предмет огляду¹*

Рівні можливості є цілком природною нормою та вже давно зафіксовані² у взаємній угоді³ співробітників університету.

Однак ця взаємна згода набуває актуальності лише тоді, коли ведеться активна боротьба із факторами, що обмежують справедливе розподілення шансів на вступ⁴, активну участь в житті університету та кар'єрний ріст, навіть якщо ці дії або стратегії, які непрямо означають наявність привілеїв для певних груп, націлені лише на розвиток взаємодії між дослідниками та дослідницями⁵.

На меті маєтись створення середовища, в якому люди з різних соціальних сфер зможуть вносити свій

¹ Орфографія, пунктуація та стилістика виконавця перекладу збережені

² Хибне перекладацьке рішення

³ Так само (див. вище)

⁴ Так само (див. вище)

⁵ Так само (див. вище)

weiteren gesellschaftlichen Aufgaben der Universitäten beitragen können. | *вклад в розвиток науки та виконання інших суспільних завдань.*

У фрагменті (1) жирним шрифтом виділені одиниці, які вербалізують незамкненість системи перекладу на різних рівнях. Водночас дані одиниці становлять точки біфуркації, тобто місця нестійкості системи, які неоднаково проходили виконавці перекладу. У більшості випадків хибні рішення, прийняті на етапі проходження маркованих точок, призводили до порушення або до повної втрати інваріанта перекладу. Спробуємо з'ясувати причини порушення інваріанта перекладу, розглянувши точки біфуркації зовнішнього рівня системи. Для цього скористаємось таблицею (табл. 1).

Таблиця 1 - Точки незамкненості зовнішнього рівня системи спеціального перекладу (ССП)

фрагмент оригіналу 1	точки незамкненості системи перекладу 1.1
	зовнішній рівень самоорганізації системи
<i>Querschnittsmaterie Gleichstellung</i>	<i>рівноправність як предмет огляду</i>
<i>Handlungsrelevanz bekommt dieser Konsens erst <...></i>	<i>Однак ця взаємна згода набуває актуальності лише тоді <...></i>
<i>gerechte Verteilung von Zugangs-, Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen</i>	<i>справедливе розподілення шансів на вступ^{*1}, активну участь в житті університету та кар'єрний ріст</i>

У таблиці 1 представлені точки біфуркації оригіналу, які становлять труднощі для перекладача, оскільки маркують місця незамкненості зовнішнього рівня самоорганізації ССП.

Зовнішній рівень самоорганізації ССП ми визначаємо як вплив зовнішніх факторів на відтворення інваріанта перекладу вихідного тексту у трансляті. До зовнішніх факторів впливу на результат перекладу належать: 1) фаховий дискурс мови оригіналу та вихідної культури; 2) фаховий дискурс мови перекладу та цільової культури; 3) конкретна комунікативна ситуація, частину якої становить текст оригіналу; 4) тип тексту оригіналу, від якого залежить домінанта перекладу; 5) інформаційний запас адресатів перекладу; 6) вимоги замовника перекладу; 7) когнітивні здатності перекладача (види перекладацької компетенції); 8) суб'єктивні фактори як умови для виконання перекладу (пошуковий інструментарій, термін виконання завдання, фізичний та психологічний стан виконавця, сума гонорару).

Всі наведені фактори можуть відігравати роль випадкових флуктуацій всередині системи, призводячи до викривлення різних типів інформації оригіналу в перекладі. У крайньому випадку ідеться про втрату інваріанта перекладу внаслідок дії флуктуацій, тобто про загибель всієї синергетичної системи.

Отже, розглянемо місця незамкненості зовнішнього рівня ССП, вербалізовані у перекладацьких рішеннях варіанта 1.1. Одразу слід зауважити, що проходження точок біфуркації у місцях незамкненості як внутрішнього, так і зовнішнього рівнів системи, не завжди виявляється хибним. Якщо перекладацьку рівновагу в межах пропозиції не порушено, таке рішення має право на життя, оскільки не руйнує інваріант перекладу. Інакше кажучи, вся синергетична система перекладу залишається життєздатною.

Прийнятні перекладацькі рішення балансують між трьома типами перекладацької рівноваги: стійка рівновага, нестійка рівновага і байдужа рівновага. Наведемо

¹ *Хибне перекладацьке рішення*

прикладі відтворення точок «зовнішньої» незамкненості у варіанті 1.1, які не порушують інваріант перекладу фрагмента (1).

Першу точку незамкненості зовнішнього рівня формує заголовок фрагмента: *Querschnittsmaterie Gleichstellung*. Складність його відтворення впливає з кількох факторів. По-перше, обидва іменники містять ознаки одиниць інформаційної ентропії: багатозначність, абстрактність, складну двохосновну структуру. Причому іменник *Querschnittsmaterie* відзначається не лише полісемантичністю, а й непередбачуваністю для даного жанру тексту.

По-друге, співвідношення семантичної та ситуативної інформації, закладене у заголовок, також є нерівномірним. До прикладу, носієм семантичної інформації виступає другий іменник *Gleichstellung*, у той час, як семантична інформація іменника *Querschnittsmaterie* дорівнює нулю. Саме цей факт зумовив труднощі під час відтворення заголовка у більшості виконавців. Необхідно підкреслити, що лексема *Querschnittsmaterie* вербалізує дискурсивно-ситуативну інформацію цілого фрагмента. Втім, приблизне відтворення цієї інформації не становить проблему для розуміння теми тексту, тому припускає встановлення нестійкої рівноваги у перекладі.

З нашого боку зауважимо, що встановлення стійкої рівноваги у відтворенні лексеми *Querschnittsmaterie* уявляється проблематичним, оскільки для даної одиниці відсутній еквівалент українською мовою. Це підтверджують, зокрема, дані наявних друкованих німецько-українських словників [див., напр., 9; 10]. Так, у Великому німецько-українському словнику (ВНУС) знаходимо лише прямі фахові значення лексеми *der Querschnitt*: поперечний переріз; (поперечний) розріз; профіль [9, S. 488]. Новий німецько-український і українсько-німецький словник під редакцією В.Ф. Малишева та В.А. Кібенка надає лише одне значення: поперечний розріз [10, с. 190]. Утім, контекст фрагмента, запропонованого для перекладу, не дозволяє обрати жоден з наведених відповідників, оскільки вони відтворюють інше значення одиниці.

Якщо звернутись до багатомовного онлайн- словника Multitran німецько-російського напрямку перекладу, можна виявити неспеціальне значення іменника *der Querschnitt*: обзор (*durch A – чего-л.*) [11].

Що стосується другого компонента складного іменника – *die Materie* – слід зауважити, що неспеціальне значення, необхідне для його перекладу українською мовою, присутнє лише у ВНУС: 1) *філос.* матерія; 2) *фіз.* речовина; 3) тема, предмет викладу [9, S. 426]. Водночас німецько-український словник В. Ф. Малишева, В. А. Кібенка не наводить дане значення у лексикографічній статті, залишаючи тільки термінологічні еквіваленти для галузей фізики та філософії [див. 10, с. 166]. Як бачимо, для адекватного перекладу заголовка в наведеному контексті слід обрати неспеціальне значення.

Наведений варіант 1.1. демонструє саме таке перекладацьке рішення: *Querschnittsmaterie Gleichstellung* – *рівноправність як предмет огляду* (див. Табл. 1). Очевидно, на основі даних лексикографічних джерел для різних мовних напрямів перекладач вірно обирає неспеціальні значення обох компонентів складного іменника та відтворює його шляхом калькування.

Для порівняння наведемо варіанти перекладу заголовка, запропоновані іншими виконавцями*¹: *Querschnittsmaterie Gleichstellung* – (1.2) *кодекс рівноправності*; (1.3) *рівність залежить в однаковій мірі від усіх*; (1.4) *різноаспектна рівність*. Як бачимо, виконавці застосовують різні прийоми відтворення назви тексту. На нашу думку, всі наведені варіанти вербалізують точку незамкненості зовнішнього рівня системи спеціального перекладу. Незамкненість системи виявляється у зв'язку заголовка з комунікативною ситуацією, до якої належить текст фрагмента.

¹ Орфографія та стиль виконавців перекладу збережені

Можна дійти висновку, що виконавці по-різному відтворюють дискурсивно-ситуативну інформацію в перекладі, орієнтуючись на зміст цілого фрагмента. Втім, усі перекладачі однаково звертаються до вищого рівня системи ССП (дискурсу), залишаючи семантичний рівень інформації, про що свідчать парафрази і додавання у перекладі (варіанти 1.2, 1.3, 1.4).

З погляду семантики лише варіант 1.1. найповніше відтворює семи заголовка: *предмет огляду*. В цьому відношенні слід ще раз нагадати про відносну нерелевантність способів та прийомів відтворення дискурсивно-ситуативної інформації заголовка, оскільки: (а) вони не впливають на інваріант перекладу; (б) носієм ключової інформації заголовка виступає іменник *Gleichstellung*. Саме тому у відтворенні назви фрагмента (1) спостерігається виняткова множинність варіантів перекладу, причому більшість перекладацьких рішень можна вважати прийнятними для цільового дискурсу.

Останнє зауваження до цього прикладу стосується шляхів мінімізації перекладацьких зусиль. Перш за все можна порекомендувати перекладачам звернутись до першоджерела та паралельних текстів іншими мовами. Так, на веб-сторінці австрійського університету імені Карла і Франца м. Грац можна знайти паралельний переклад документа англійською мовою [13].

Вивчення названого перекладу значно полегшить сприйняття оригіналу і проходження точок біфуркації, пов'язаних з незамкненістю ССП на зовнішньому та внутрішньому рівнях. До прикладу, заголовок фрагмента кодексу ділової етики *Querschnittsmaterie Gleichstellung* перекладається англійською мовою як *overriding issue* [13, р. 20]. Саме таке словосполучення наводить словник Multitran для англійсько-російського напрямку: *overriding issue – важная проблема, важный вопрос; основной вопрос* [11].

У свою чергу, пропонуємо власний варіант перекладу заголовка: *Querschnittsmaterie Gleichstellung – принцип рівності можливостей*. В даному варіанті було застосовано прийом вилучення іменника *Querschnittsmaterie* як носія нерелевантної інформації та його заміни на контекстуальний відповідник, що відповідає нормам офіційно-ділового стилю мови перекладу.

Розглянемо ще один приклад незамкненості зовнішнього рівня ССП для варіанта 1.1., наведений у таблиці (див Табл. 1): *Handlungsrelevanz bekommt dieser Konsens erst, wenn den Faktoren proaktiv entgegen gewirkt wird <...> – Однак ця взаємна згода набуває актуальності лише тоді, коли ведеться активна боротьба із факторами <...>*. В даному випадку ми знову стикаємося з комбінацією дії внутрішнього та зовнішнього рівнів незамкненості системи. З одного боку, складний іменник *die Handlungsrelevanz* належить до типових одиниць високого рівня інформаційної ентропії, оскільки: (а) не має еквівалента мовою перекладу; (б) охоплює широкий спектр контекстуальних значень.

Що стосується дії зовнішнього рівня ССП, адекватний переклад одиниці *die Handlungsrelevanz* можна здійснити лише з урахуванням типу дискурсу, до якого належить оригінал, та змісту всього фрагмента. Втім, оскільки дана лексема виступає носієм ситуативної інформації, припускається її приблизний переклад, який не впливає на інваріант перекладу вихідного тексту.

Порівняємо передачу названої одиниці в інших перекладацьких версіях: *Handlungsrelevanz bekommt dieser Konsens erst <...>* (1.2.) *Але це схвалення стає ефективним лише тоді, коли <...>*; (1.3.) *Втім, цей консенсус діє належним чином лише за умови <...>*; (1.4.) *Це положення суспільної угоди набуває актуальності лише тоді, <...>*.

Як бачимо, всі виконавці у наведених варіантах 1.2., 1.3., 1.4. застосовують прийом транспозиції, перетворюючи складний іменник оригіналу на предикативну конструкцію в перекладі. На нашу думку, необхідність застосування транспозиції свідчить про незамкненість внутрішнього (мовно-структурного) рівня ССП, у той час, як множинність відтворення лексеми доводить незамкненість зовнішнього рівня

системи, оскільки кожний виконавець по-різному сприймає дискурсивно-ситуативну інформацію, що лежить в основі фрагмента (1).

Проаналізуємо випадок хибного перекладацького рішення, пов'язаний з незамкненістю зовнішнього рівня системи (див. Табл. 1): *<es wird> den Faktoren proaktiv entgegen gewirkt, die die gerechte Verteilung von Zugangs-, Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen begrenzen <...> – ведеться активна боротьба із факторами, що обмежують справедливе розподілення шансів на вступ*¹, активну участь в житті університету та кар'єрний ріст.*

Потенційними точками незамкненості зовнішнього рівня системи у даному реченні виступають складні іменники *Zugangs-, Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen*. Слід підкреслити, що названі лексичні одиниці однаково маркують місця незамкненості як зовнішнього, так і внутрішнього рівнів синергетичної системи. Так, на внутрішньому рівні системи дані іменники належать до одиниць високого рівня інформаційної ентропії (багатозначних лексем) оригіналу, які не мають еквівалентів мовою перекладу.

Наприклад, ВНУС загалом не надає еквівалента для німецького дієслова *mitgestalten* та похідного іменника *die Mitgestaltung*. Для іменника *der Zugang* у цьому лексикографічному джерелі представлені три значення: 1) доступ; 2) вхід; прохід; *військ.* підступ; 3) приріст; приплив; надходження, поповнення [9, S. 731]. Що стосується іменника *der Aufstieg*, за даними ВНУС, він також охоплює три значення українською мовою: 1) підйом, сходження; 2) піднесення, зліт; 3) (бурхливий) розвиток, розквіт, просування; *спорт.* перехід до вищої ліги [там само, S. 75]. Отже, з одного боку, для відтворення структурних елементів (позначувальних слів) *Zugang, Mitgestaltung, Aufstieg* у складних іменниках *Zugangs-, Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen* необхідно шукати контекстуальний відповідник.

З іншого боку, наведені іменники, як ми вже згадували, маркують місця незамкненості зовнішнього рівня ССП. Відношення до факторів зовнішнього рівня реалізується, по-перше, у значенні кожної з цих одиниць, актуальному для дискурсу конкретної фахової галузі. Так, значення згаданих іменників у контексті аналізованого фрагмента (1) відповідають адміністративно-діловому дискурсу в галузях освіти, науки, ділової етики і прав людини. По-друге, зовнішня незамкненість реалізується у частоті застосування мовних одиниць як ознаки конкретного дискурсу, а також у стилістичній забарвленості таких одиниць, що відповідає тезаурусу певної фахової сфери.

Можна стверджувати, що висока частота уживання абстрактних іменників *Zugangs-, Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen* є характерною для німецькомовного адміністративно-ділового дискурсу. Уживання цих одиниць не обмежується названим типом дискурсу, однак відбувається лише у рамках офіційно-ділового, публіцистичного та наукового стилів загальнонаціональної мови. Відтак, названі точки незамкненості присутні, як правило, у спеціальних текстах переважно офіційно-ділових жанрів, що за своєю тематикою належать до фахових напрямів освіти, науки та юриспруденції.

Отже, вербалізацією точки незамкненості зовнішнього рівня ССП у варіанті 1.1 стало хибне відтворення іменника *die Zugangschance* – *шанси на вступ*²*. Спробуємо пояснити хибний вибір перекладача з погляду синергетики. Як вже було згадано, текст оригіналу належить до фахового адміністративно-ділового дискурсу в галузі вищої освіти. За тематикою він присвячений етиці ділових взаємин між співробітниками університету. Жанр тексту легко визначити, виходячи з інструкції перекладацького замовлення, доданої до оригіналу, де згадується першоджерело: *Werte- und Verhaltenskodex der Uni Graz* (див. інструкцію вище).

¹ Хибне перекладацьке рішення

² Хибне перекладацьке рішення

Можна припустити, що перекладач має невисоку мовну компетенцію, тому що не звертає уваги на еквівалент для лексеми *Zugang*, присутній у цільовій мові (пор. вище ВНУС). Втім, наше припущення виявилось хибним, оскільки: а) всі перекладачі даного фрагмента як учасники семінару є висококваліфікованими кадрами – викладачами теорії та практики перекладу провідних ВНЗ України; б) протягом семінару з підвищення кваліфікації через спільне виконання практичних перекладацьких вправ та проведення дискусій можна було пересвідчитись у високій мовній компетенції всіх учасників. Тому припускаємо, що виконавець в даному випадку робить асоціативну помилку, пов'язану з належністю оригіналу до освітнього дискурсу.

Якщо гіпотетично реконструювати протокол прийняття перекладацького рішення, останній міг би виглядати так: *Zugangs-, Mitgestaltungs- und Aufstiegschancen – рівні можливості кар'єрного зростання в університеті, рівні можливості участі у колективному житті університету, рівні можливості вступу до університету*¹. Причому ключовим словом в даному варіанті стає саме університет, а не рівні можливості, що і спричинило, на нашу думку, хибне перекладацьке рішення. Слід зазначити, що лексема *die Zugangschance* на рівні адміністративно-ділового дискурсу має свій узуальний відповідник, усталений у офіційно-ділових текстах різних жанрів: *dostup do resursiv*. Саме цей відповідник як точку незамкненості зовнішнього рівня системи в цільовому тексті слід було б обрати для адекватного перекладу.

В результаті аналізу варіанта 1.1. з позицій синергетики перекладу можна дійти висновку, що вимоги замовника (університету імені Карла і Франца, м. Грац, Австрія) на переклад фрагмента кодексу ділової етики у розглянутому варіанті не виконано. Мета міжкультурної комунікації, що в даному випадку полягає у ознайомленні абітурієнтів, іноземних студентів, зарубіжних колег з основними принципами ділової етики університету, прийнятими у взаємодії співробітників один з одним, не досягається у перекладі. Втрата інваріанта перекладу відбувається, у тому числі, через викривлення семантичної інформації у точках незамкненості на зовнішньому рівні самоорганізації ССП.

Результати проведеного аналізу незамкненості зовнішнього рівня ССП на матеріалі фрагмента оригіналу, варіанта його перекладу, та окремих перекладацьких рішень інших транслятив спеціального тексту дозволяють зробити такі **висновки**.

Точки незамкненості системи спеціального перекладу є вагомим фактором ускладнення пошуку перекладацьких рішень. В ході аналізу було виявлено, що точки незамкненості у більшості випадків становлять комбінацію дії внутрішнього (мовного) та зовнішнього (дискурсивного) рівнів самоорганізації системи.

Перекладацькі похибки, пов'язані з впливом зовнішніх факторів системи, які призвели до втрати інваріанта перекладу, усуваються за допомогою синергетичного принципу Top-down, що означає рух думки «згори – донизу»: від категорій дискурсу до тексту перекладу.

В цьому контексті шляхами редукції кількості перекладацьких помилок стають: (а) звернення до тексту-першоджерела перекладацького замовлення; (б) вивчення паралельних текстів мовою оригіналу, що належать до одного й того самого дискурсу; (в) вивчення паралельних текстів мовою перекладу; (г) урахування об'єктивних реперів, тобто мовних і стилістичних норм цільової мови, актуальних для жанру тексту, призначеного для перекладу; (д) складання тематичного глосарія контекстуальних та узуальних відповідників для даного типу дискурсу.

Перспективою подальших досліджень у річищі синергетики перекладу вважаємо вивчення типів біфуркаційних ситуацій на матеріалі апелятивних текстів з іншим інваріантом перекладу.

¹ Хибне перекладацьке рішення за ТАР 1.1.

ПРИНЦИП НЕЗАМКНУТОСТІ В СИНЕРГЕТИКЕ ПЕРЕВОДА

М. С. Дорофеева, канд. філол. наук, доцент
Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
бул. Шевченко, 14, г. Київ, 01004, Україна
E-mail: margarita_dorofeeva@hotmail.com

В статті розглядається реалізація універсального синергетического принципу незамкнутости в спеціальному перекладі. На матеріалі німецькомовного фрагмента спеціального тексту адміністративно-делового дискурсу і його багатомовних перекладів на український мову встановлені точки незамкнутости системи спеціального перекладу. Проаналізовані особливості вербалізації точок незамкнутости зовнішнього рівня системи в перекладному тексті. В результаті порівняльно-перекладеского аналізу виявлені фактори порушення інваріанта перекладу і запропоновані шляхи мінімізації перекладеских помилок.

Ключеві слова: принцип незамкнутости, синергетика перекладу, система спеціального перекладу (ССП), зовнішній рівень самоорганізації, інваріант перекладу.

THE PRINCIPLE OF NONCLOSURE IN THE SPECIALIZED TRANSLATION SYNERGETICS

M. S. Dorofeyeva, PhD, associate professor
Institute of Philology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
14, Shevchenko Blvd., Kyiv, 01004, Ukraine
E-mail: margarita_dorofeeva@hotmail.com

The study deals with the realization of the universal synergetic principle of nonclosure in the specialized translation. On a material of the German text's fragment within the administrative and business discourse and its multiple translations into Ukrainian the points of nonclosure in the specialized translation system are looked upon. The peculiarities of the nonclosure points' verbalization on the external specialized translation system level were analyzed. As a result of comparative translation analysis the factors of translation invariant's disfunction are founded out. The ways of minimizing the translation mistakes are proposed.

Key words: the principle of nonclosure, translation synergetics, specialized translation system, external self-organization level, translation invariant.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Домброван Т. И. Лингвосинергетика: Язык как синергетическая система: монография / Т. И. Домброван. – Saarbrücken : LAP Lambert Academic Publishing, 2014. – 308 с.
2. Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови: синергетичний аспект : арэф. дис... д-ра філол.наук: 10.02.04 – германські мови / Санія Маратівна Єнікєєва; Київський нацлінгвістичний ун-т.– К., 2011. – 35 с.
3. Кійко Ю. Є. Німецько-українські паралелі в інформаційних медіажанрах: фрактальний підхід : монографія / Ю. Є. Кійко; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Родовід, 2016. – 391 с.
4. Синергетика в філологічних дослідженнях : монографія / Т. И. Домброван, С. М. Єнікєєва, Л. С. Пихтовникова, А. Н. Приходько [и др.]; под общ. ред. проф. Л. С. Пихтовниковой. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – 340 с.
5. Буданов В. Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании / В. Г. Буданов. – М. : Издательство ЛКИ, 2009. – 240 с.
6. Степин В. С. Философия науки. Общие проблемы: учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук / В. С. Степин. – М. : Гардарика, 2006. – 384 с.
7. Миньяр-Белоручев Р. К. Теория и методы перевода / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Моск. лицей, 1996. – 208 с.
8. Нелюбин Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
9. Мюллер В. Великий німецько-український словник. – Близько 170 000 слів та словосполучень / В. Мюллер. – К. : Чумацький шлях, 2005. – 792 с.
10. Новий німецько-український і українсько-німецький словник / Укл. В. Ф. Малишев, В. А. Кібенко. – Харків : «ДИВ», 2005. – 576 с.
11. Электронный словарь Мультитран [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://multitrans.ru>
12. Пихтовникова Л. С. Синергетический метод для исследования дискурса в прагматилистическом аспекте / Л. С. Пихтовникова // Вісник Харк.нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 848.– С. 48-52.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. CODE OF ETHICS [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://static.unigraz.at/fileadmin/Personalressort/Dateien/CODE_OF_ETHICS_WEB.pdf. – Назва з екрана.
14. Werte- und Verhaltenskodex [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://personalressort.uni-graz.at/de/abteilungen/personalentwicklung/werte-und-verhaltenskodex/>. – Назва з екрана.

LIST OF REFERENCES

1. Dombrovan, T. I. (2014) *Linguosynergetics: Language as a synergetic system*, Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 308 p.
2. Yenykeyeva, S. M. (2011) *System of Derivational Morphology: Synergetic Aspects: Dr. philol. sci. diss.: 10.02.04 – German Languages*, Kyiv National Linguistic University, 35 p.
3. Kiyko, Yu. Ye. (2016) *German-Ukrainian Parallels In The Information Mediagenres: Fractal Approach*, Chernivci National Yuriy Fedkovych University, Chernivci: Rodovid, 391 p.
4. Dombrovan, T. I., Yenykeyeva, S. M., Pikhovnikova, L. S., Prikhod'ko, A. N. [et al.] (2015) *Synergetics in philological research*, Kharkiv: V.N.Karazina KNU, 340 p.
5. Budanov, V. G. (2009) *Synergetic methodology in postnonclassical science and education*, Moscow: LKI, 240 p.
6. Stepin, V. S. (2006) *Philosophy of Science. Common Problems: A textbook for graduate students and candidates for an academic degree of Candidate of Sciences*, Moscow: Gardariki, 384 p.
7. Minyar-Beloruhev, R. K. (1996) *Translation theory and methods*, Moscow: Mosk. licej, 208 p.
8. Nelyubin, L. L. (2003) *Translation Thesaurus*, Moscow: Flinta: Nauka, 320 p.
9. Mjuller, V. (2005) *The Great German-Ukrainian Dictionary*, Kyiv: Chumac'kyj shljah, 792 p.
10. Malyshev, V. F. and Kibenko, V. A. (2005) *The New German-Ukrainian and Ukrainian-German Dictionary*, Kharkiv: DYV, 576 p.
11. *Digital dictionary MULTITRAN* [Online], Available: www.multitran.ru [2016].
12. Pikhovnikova, L.S. (2009) Synergetic method for discourse research from the pragmastylistic point of view, *Visnyk Kharkiv National V.N. Karazin University*, Kharkiv, no. 848, pp. 48-52.

SOURCE OF ILLUSTRATIVE TEXTS

13. *CODE OF ETHICS* [Online], Available: https://static.unigraz.at/fileadmin/Personalressort/Dateien/CODE_OF_ETHICS_WEB.pdf [2016].
14. *Werte- und Verhaltenskodex* [Online], Available: <https://personalressort.uni-graz.at/de/abteilungen/personalentwicklung/werte-und-verhaltenskodex/> [2016].

Надійшла до редакції 2 лютого 2017 р.